

Noi considerații privind noțiunea de "Colecție arhivistică"

MARIN R. MOCANU
TUDOR MATEESCU

Am considerat necesară reluarea, mai mult sub aspect demonstrativ și exemplificativ, a unor considerații referitoare la *colecția arhivistică*, ale cărei criterii, conținut, formă și noțiune au fost determinate, prin analiză sintetică, în articolul precedent dedicat acestei teme¹. Înțelegerea de față izvorăște aproape exclusiv din considerații *practice* de constituire, în prezent și în viitor, a colecției arhiviste, nemaiputând (tot din considerații practice!) reveni cu pretenții reformatoare asupra celor constituite în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat.

Concret, pornim de la faptul că, dacă sfera colecției arhiviste, hiperbolată într-un timp nu prea îndepărtat, ajunsese să înghită fragmente și chiar fonduri arhiviste întregi, amenințând să devină o noțiune „autarhică” în practica arhivistică, de la un timp, odată cu reglementările în vigoare trecându-se în extrema cealaltă, s-a ajuns ca orice urmă a unui fond amintind doar existența unei întreprinderi, instituții, asociații ș.a. să fie investită cu titlul de *fond arhivistic* și să i se facă întreaga „toaletă” de evidență arhivistică. Astfel, s-a ajuns la creșterea considerabilă (excesivă) a numărului de fonduri arhiviste și la dispariția sucombată a unor colecții arhiviste. Una dintre acestea, de pildă, este (a fost!) „Colecția de posturi și sectoare de jandarmi”, fiecare post (și sector) devenind fond de sine stătător.

Efectuând o investigație de rigoare, avizată, asupra acestor documente în cadrul Filialei Arhivelor Statului județului Brăila, s-a constatat că dosarele respective au fost solicitate, prin circulară, de către Legiunea de jandarmi, acestea (între 1 și cel mult 5 din fiecare post sau sector), constituindu-se de la început (din mers) într-o *colecție*, desfacerea ei fiind arbitrară. Or, avem motivații să credem că astfel s-a procedat de către toate legiunile respective sau că, în cel mai „rău” caz, puținătatea dosarelor în discuție, aflate laolaltă, trebuia să ne determine să procedăm la constituirea lor în colecție. Fiind ordonată pe ani, și, în cadrul lor, pe posturi și sectoare, acestea nu-și pierd nicicum identitatea, cum s-ar putea crede la prima vedere și cum s-a crezut acolo unde s-a procedat la desființarea ei.

Dar în depozitele noastre există, preluate de-a lungul anilor ori găsite pur și simplu în diverse locuri, unele documente școlare (cataloge, corespondență, foi matricole), aparținând unor școli desființate. Deși unele dintre acestea reprezintă doar un *eșantion* al unor fonduri care au existat cândva în integritatea lor, sînt constituite la ora actuală în fonduri aparte, de sine stătătoare.

În alte cazuri, de la unele fonduri școlare nu s-au păstrat decît unele cataloge, pentru care se poate constitui o colecție („*Colecție cataloge școlare*”), atîta vreme cît genul documentelor funcționează ca un *criteriu* de constituire a colecției arhiviste.

În cadrul acțiunii de constituire a colecției arhiviste este necesar să facem precizarea, delimitarea între ceea ce înțelegem prin *eșantion* și *fragment* de fond arhivistic. Eșantionul, în cazul nostru, reprezintă o urmă (lizibilă), în proporție (să admitem) de pînă la 5—10% dintr-un (fost) fond, pe cînd fragmentul poate merge, cantitativ, pînă la peste 50% din integritatea unui fond, constituind (el, fragmentul) un complex de documente, un grupaj suficient sieși pentru a-l putea categorisi în fond de sine stătător². Este demn de notat și faptul că în arhivistica poloneză, de exemplu, fragmentele de fonduri au fost desemnate, cu o expresie inspirată, „fonduri vestigiale”, din care este indicat să se constituie colecții³.

Există însă și reversul medaliei, prin crearea, mai ales la unitățile mari ale Arhivelor Statului, a unor colecții *mamut*, cum este cazul colecției „Achiziții noi” de la Direcția Arhivelor

¹ Marin R. Mocanu, *Colecția arhivistică*, în „Revista Arhivelor”, LXIII, vol. XLVIII, nr. 1, 1986, p. 37—40.

² Florea Boeraș, *Considerații cu privire la noțiunea de fond arhivistic*, în „Revista Arhivelor”, LI, vol. XXXVI, nr. 1—2, (1974), p. 273.

³ Czesław Biernat, *Problemy archiwistiki wspeczlesnej* (Problemele arhivisticii contemporane), Warszawa, 1977, p. 176.

Centrale. Este vorba de o alcătuire începulă încă din secolul trecut, în care se găsesc documente care și-ar fi putut găsi locul în alte colecții sau chiar în unele fonduri. Cercetătorul se descurcă foarte greu în evidențele acestei colecții, de aceea, întocmirea unui indice cronologic, în genul celor inițiate de regretatul istoric și arhivist Aurelian Sacerdoțeanu, ar fi cit se poate de bine venită. Din păcate, această lucrare, începută în urmă cu câțiva ani, nu a putut fi până în prezent finalizată, iar colecția crește continuu prin adăugarea de noi documente dintre cele care se achiziționează an de an.

În unele evidențe apar diferite denumiri de colecții, precum: „Documente privind mișcarea muncitorească”, „Fotocopii și xerografii” ș.a. În ultimul caz, nefiind vorba de documente originale, constituite tematic într-o colecție, indiferent de proveniență, nu era indicat să se *oficializeze*, ca o colecție arhivistică, niște copii (xerografii și fotocopii) de pe documente originale deținute, efectuate în expoziții și alte forme de valorificare și de popularizare a tezaurului documentar.

Dacă aceste copii erau făcute de pe documente originale păstrate în altă parte, la alt deținător și suplinate, ca material arhivistic, documentul propriu-zis (originalul), atunci acestea se puteau constitui într-o colecție arhivistică, precum microfilmele, fotocopiiile și xerografiile de pe documentele aflate în arhivele și bibliotecile altor țări. Așadar, în situațiile date, respectivelor copii li se poate ține o evidență numerică, dar nu de *entitate*, respectiv de colecție arhivistică.

Trebuie amintit și cazul colecțiilor formate artificial, ulterior constituirii fondurilor, prin desprinderea din acestea a unor documente, pe baza unor criterii mai mult sau mai puțin justificate. O situație tipică în acest sens se găsește la Filiala Arhivelor Statului județului Brașov, unde, în trecut, din arhiva Magistratului s-au constituit mai multe colecții: „Privilegiul”, „Fronius”, „Schnell” sau „Stenner”⁴, ultima avînd două serii⁵. Este evident faptul că ele trebuie menținute în evidențe și în depozite în forma în care ne-au parvenit.

Este cu totul altceva cînd desprinderea documentelor s-a făcut datorită formatului deosebit, care nu permitea păstrarea acestora alături de celelalte unități arhivistice dintr-un fond sau o colecție deja constituită. De aceea, apare ca deplin justificată crearea colecțiilor „Peceți” (documente cu sigilii atîrnate), „Suluri”, „Planuri și hărți” sau „Matrice sigilare”⁶, toate păstrîndu-se în mijloace de protecție aparte.

În cazul în care s-au preluat (sau se preiau) de la parohii numai unele documente (cu probleme de învătămint, de exemplu), acestea se constituie în „Colecția documente parohiale”, neintegrîndu-se în nici un caz „Colecției registre de stare civilă parohiale”, constituită anterior numai din acest gen de documente.

Se poate ca la stabilirea denumirii unei colecții să concureze mai multe criterii deodată, ca, de exemplu, în cazul „Colecției Muzeul Odorhei”, în care, deși sînt în majoritate documente de breaslă, a fost necesar (la cererea instituției respective) să se ia în considerație numai *proveniența* acestora.

O altă zonă a practicii arhivistice ce suscită considerații asupra problemei în discuție o găsim în punctul de *delimitare*, de demarcație între *fondul personal și colecție* (personală). Aici, situațiile întîlnite în evidențele noastre sînt, de regulă, de două feluri: una, cînd fondul personal este categorisit drept colecție, și alta, cînd colecția (personală) este categorisit fond personal. În prima situație, dat fiind uneori numărul relativ mare de documente (manuscrite literare, științifice, de artă, scrisori) aparținînd altor persoane (chiar personalități), există tentația de a se constitui o colecție aparte din acestea, eludîndu-se faptul că toate acestea s-au grupat (au ajuns) aici în virtutea activității (atribuțiilor) diverse a unei persoane, documentele respective, grupate separat, făcînd parte integrantă din fondul personal. Aceste documente, eterogene, mai puțin sau deloc eterogene, se pot constitui în colecție numai în cazul cînd cele ce privesc viața și activitatea persoanei respective sînt în număr mic (și relativ mic), activitatea de *colecționare* a acestora preponderînd în cadrul grupării (totalității) documentelor existente.

În cea de a doua situație, invocîndu-se de regulă, popularitatea și importanța unei personalități, se ia drept bază în categorisirea fondului personal (cele) citeva documente privind activitatea și viața personalității respective, cu toate că majoritatea documentelor sînt fie docu-

⁴ Tiberiu Coliban, *Colecțiile de documente întocmite în trecut în arhivele brașovene*, în „Cumidava”, IV, Brașov, 1970, p. 545—556.

⁵ Pentru prima dintre acestea, seria documentelor slavo-române, a fost întocmit și publicat, sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului, inventarul arhivistic *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul, 1369—1803*, București, 1986, 252 p.

⁶ Colecții de matrice sigilare se constituie și în cadrul muzeelor, unii considerîndu-le chiar obiecte muzeale. Pentru raportul arhive-bibliotecă-muzeu vezi deosebi Elio Lodolin, *Archivistica. Principi e problemi*, ed. II, Milano, 1985, capitolul „Archivi, biblioteche, musei. Affinità e differenze”, p. 215—227.

mente cu alt conținut sau create (mult) ulterior celor ce țin direct de personalitatea în cauză. De pildă, nu este indicat să creăm un fond personal Panait Istrati, cînd majoritatea documentelor sînt creații ulterioare, ale altor persoane sau instituții culturale, cu referire la viața și activitatea scriitorului. În acest caz, nu poate fi vorba decît de o colecție de documente (referitoare la) Panait Istrati.

De asemenea, dacă totalitatea sau majoritatea documentelor dintr-o colecție personală se referă la o anume personalitate, colecția respectivă va purta numele acelei personalități, nu pe cel al colecționarului, din simplul și clar motivul că, astfel, documentele în discuție se personifică mai elocvent în folosul cercetării științifice.

Este, de asemenea, nimerit ca, în cazul cînd documentele unei colecții provin sau se referă la o anumită zonă geografică sau eveniment istoric, să poarte denumirea acestora (ex. „Colecția documente vrinčene”, „Colecția documente privind anul revoluționar 1848” ș.a.).

Dacă într-o colecție se găsește și documente personale ale colecționarului respectiv (acte de stare civilă, de studii, corespondență, lucrări personale) — în proporție redusă, fie că nu reflectă complexitatea vieții și activității, fie că persoana (colecționarul respectiv) nu este o personalitate autentică — acestea se păstrează, grupate separat în acea colecție.

Considerațiile expuse aici, în completarea celor structurate în articolul precedent, au drept scop evitarea unor practici (cu elemente de eroare) utilizate în trecut și (chiar) pînă în prezent și promovarea, de la caz la caz, a criteriilor și principiilor raționale în constituirea colecției arhivistice, a acestei *entități*, care, alături de cea a fondului arhivistic, pilonează o îndelungată practică a arhivisticii românești.

Trăgînd concluziile de rigoare, am putea puncta următoarele:

„Colecția arhivistică”, ca grupare de documente fragmentară, se poate constitui din *șanțioane* ale unor fonduri care au existat cîndva, fără ca denumirea lor (a instituțiilor creatoare) să se piardă; nu se constituie „colecție arhivistică”, ca *entitate*, din fragmente ce reprezintă (ca formă și conținut) existența unui fond de sine stătător; gruparea și depozitarea unor fragmente sau fonduri întregi (restrinse ca volum) după criteriul tematic, profilul teritorial se face *doar* în cadrul sistematizării acestora pe depozite, fără a-și pierde identitatea ca entitate arhivistică.

La baza alcătuirii unei „colecții arhivistice” stau criteriile: tematic, cronologic, teritorial, formă de păstrare și (pre)constituire, conținut, limbă, suport (peliculă, disc, foto ș.a.), dar și cel al *calității* (numelui) colecționarului; așa cum se pot crea super-colecții, suprasolicîtîndu-se unul sau altul din criteriile de constituire, tot astfel se pot crea minicolecții, speculîndu-se criteriile respective; în ambele cazuri neputînd fi vorba decît de pseudo-colecții arhivistice.

O dată intrate în circuitul științific sau în instrumentele arhivistice de informare (publicate sau nu), colecțiile constituite în timp în mod nearhivistic, în virtutea unor împrejurări sau preconcepții, rămîn statu quo; pentru cele ce se vor constitui de-acum înainte trebuie să se aibă în vedere principiile și criteriile fundamentate rațional și pe o amplă analiză efectuată în ultimul timp în acest sens în cadrul Sistemului de evidență și informatic al Arhivelor Statului.

Rolul nomenclatorului dosarelor și al indicatorului termenelor de păstrare în procesul de creare a fondurilor arhivistice la unitățile socialiste — aspecte desprinse din utilizarea lor

ELEONORA MITRESCU

În conformitate cu legislația arhivistică în vigoare, principalele instrumente de lucru utilizate în procesul de constituire a fondurilor arhivistice sînt Nomenclatorul dosarelor și Indicatorul termenelor de păstrare, atît condițiile, cit și principiile de elaborare și folosire.